

Baranya Természeti Értékeiért Alapítvány

VÖRÖSVÉRCSE-VÉDELMI PROGRAM

AGRÁRMINISZTERIUM

Készült az Agrárminisztérium 2022. évi „Zöld Forrás” pályázatán elnyert támogatás felhasználásával

www.baranyamadar.hu

„A TERMÉSZET SZOLGÁLATÁBAN”

Dombvidéki vörösvérce-élőhely (Fotó: Bank László)

Kiadja: Baranya Természeti Értékeiért Alapítvány

Szöveg: Bank László

Lektorálta: Haraszthy László

Nyomda: Duplex Rota Kft., Pécs

Címlap: Tojó vörös vércse (Fotó: Hantai Péter)

Hátlap belső borító: Fiókák a vércseládában (Fotó: Bank László)

Hátlap: Erdei fülesbaglyok a vércseládában (Fotó: Bank László)

2023

Szárnyas segítség a gazdálkodóknak

A mezőgazdasági területeken termesztett haszonnövényeink számos állatfajnak is kedvenc csemegéi, a gyomnövények pedig elvonják a szükséges tápanyagokat a gazdanövényektől. A pázsitfűféléket kedvelő rovarok közül néhány faj a gabona minden fejlődési fázisában fogyasztja a zöld növényi részeket, megdézsmálja az érő szemeket, és ha a mezei pocok is elszaporodik, az jelentős termés kieséssel jár. A túlszaporodott nagyvadállomány okozta problémákról akkor még nem is beszéltünk, pedig esetenként a vadkár akár a betakarítást is szükségtelemmé teszi. Szemünknek ugyan kellemes látványt nyújt a búzavirágokkal és pipacsokkal tarkított mezők ringató hullámszája, de nem így a gazdálkodóknak, akik a munkájuk eredményét féltik. Tegyük hozzá joggal, és megtesznek mindent annak érdekében, hogy ez az idillikus állapot ne jöjjön létre! A kipermetezett gyom- és rovarirtó szerek hatására a nagy monokultúrás táblákban nem marad táplálék a mezei énekesmadarak és az apróvad számára. A mezei pocok irtása is bevált gyakorlat. de a tonnaszám kiszórt mérgekkel csak időleges siker érhető el, a talaj környezetterhelése viszont tovább nő. A villanypásztorok és kerítések pedig a vadak természetes mozgását akadályozzák, beszűkítik életterüket, ami újabb problémákat vet fel.

Felmerül a kérdés, van-e valamilyen lehetőség az ökológiai buktatók elkerülésére? Az intenzív növénytermesztés indokaként a gazdálkodók a versenyképesség megőrzésének és a társadalmi igények kielégítésének fontosságát hangsúlyozzák, de az elsődleges szempont a minél nagyobb anyagi haszonszerzés. Némi odafigyeléssel azonban még ilyen körülmények között is csökkenthető a környezet terhelése, csupán figyelni kell a természet adta lehetőségekre, és ha megoldható, ki kell használni azokat. A ragadozó madarak jelentős szerepet töltenek be a mezei pocok állományának elviselhető szinten tartásában. Megszüntetni ugyan nem tudják, de csökkenthetik e rendkívül szapora rágesáló kártételét. A pocokfogyasztó fajok közé tartozik a vörös vércse is.

Síkvidéki vörösvércse-élőhely (Fotó: Bank László)

Tudta, hogy a vörös vércse

- az ezredfordulóra csaknem kipusztult Baranyából?
- elsősorban a mezőgazdasági területek madara, de a településeken is fészkel?
- nem épít fészket, leggyakrabban a szarkák és dalmányos varjak fészket foglalja el?
- fák odvaiban, partfalak üregeiben és sziklaüregekben is megtelepedhet?
- a lakott területeken a magasházak párkányain, épületek zugaiban és tornyokban költ?
- szívesen elfoglalja a számára kihelyezett költőládákat is?
- évente egyszer költ, de pocokjárásos években ritkán két költése is előfordulhat?
- tojója 1-2 napos időközökben rakja le a tojásokat?
- tojásai vöröses színűek?
- fészkelja leggyakrabban 3-6 tojásból áll?
- fészkeljén csak a tojó kotlik, a hím ritkán és csak rövid időre váltja fel?
- kotlási ideje 27-32 nap és a fiókák ugyanennyi idő alatt repülnek ki?
- táplálékát főleg apró rágcsálók és rovarok (bogarak, szöcskék, sáskák) alkotják?
- vonuló madárfaj, de a tőlünk északra fészkelők egy része nálunk telel?
- őszi vonulása főleg szeptember-októberben zajlik?
- hazai állományának teletérületei Dél-Európában és Afrikában vannak?
- legidősebb hazai gyűrűs példánya közel 9 évig élt?
- legidősebb európai gyűrűs példánya több mint 16 éves kort ért meg?
- állományára az egyik legnagyobb veszélyt a középvezettségű szabad légvezetékálózatok tartóoszlopai jelentik, melyeken gyakran áramütés éri az azokra felszálló madarakat?
- politipikus faj, elterjedési területén 11 alfaját különítették el a szakemberek?
- védett madárfaj, természetvédelmi értéke 50.000 Ft?

Hím vörös vércse (Fotó: Lóki Csaba)

A program célkitűzései

A vörös vércsék baranyai állományának drasztikus megfogyatkozása összetett okokra vezethető vissza. Az 1980-as évektől kezdve a célirányos gyérítéseknek köszönhetően a szarkák és a varjak csaknem eltűntek a vármegyéből. Az 1989–2000 között végzett, a fészkelő madárfajok községhatáros felmérése (ponttérképezés) során a települések egynegyedében már nem találtunk fészkelő szarkákat és dolmányos varjakat. A vércsék tehát elvesztették a hagyományos fészkeik nagy részét. Ugyanakkor a fás legelők eltűnése, a gyepek feltörése, ill. beerdősítése az élőhelyek beszűkülését eredményezte ((a gyepek aránya a vármegyében jelenleg 4% körüli). A mezőgazdálkodás egyre intenzívebbé válása, a külterjes állattartás visszaszorulása pedig a táplálékkinálatot csökkentette. Nem elhanyagolható szempont, hogy a rendszerváltást követően került sor a vármegye elektromos infrastruktúrájának felújítására, ill. bővítésére. Az aprófalvas településhálózatból adódóan amúgy is jelentős volt a közép feszültségű szabad légvezetékek sűrűsége. A rendszer további hálózatokkal bővült, ami jelentősen megnövelte az áramütés veszélyét. Az 1990–2000 között végzett alkalmi jellegű ellenőrzések során mindig találtunk olyan szakaszokat, ahol tömeges elhullást tapasztaltunk (pl. Beremend, Sumony). A fenti okoknak tudható be, hogy a vörös vércse Baranyában a kipusztulás szélére sodródott, az ezredfordulóra már csak 20-30 pár maradt. Mindezeket figyelembe véve az alábbi feladatokat határoztuk meg:

- vércseladák kihelyezésével a faj költési lehetőségeinek bővítése,
- a költések nyomon követése a ládák rendszeres ellenőrzésével,
- a fiókák gyűrűzésével a költések sikerességének monitorozása, adatgyűjtés a kóborlási, vonulási viszonyokkal, az életkorral, a területhűséggel stb. kapcsolatban,
- a veszélyes közép feszültségű légvezetékszakaszok felderítése, az oszlopok leszigeteltetése az áramütés okozta elhullások mérséklése érdekében,
- a sérült, beteg madarak mentése, elhelyezése, ápolása és visszavadítása,
- kapcsolatok kiépítése a területek tulajdonosaival, használóival a védelmi tevékenység megismertetése érdekében, szemléletformálás.

Pockot zsákmányoló vörös vércse (Fotó: Hantai Péter)

Vércseládák kihelyezése

A vörös vércsék állományának sűrűségét jelentős mértékben befolyásolja a rendelkezésre álló fészekhelyek mennyisége. Mivel a természetes fészekhelyek (szarka-és varjúfészkek) száma kevés, ezért a védelmi program alapvető célja, hogy vércseládák kihelyezésével bővítsük a faj költési lehetőségeit.

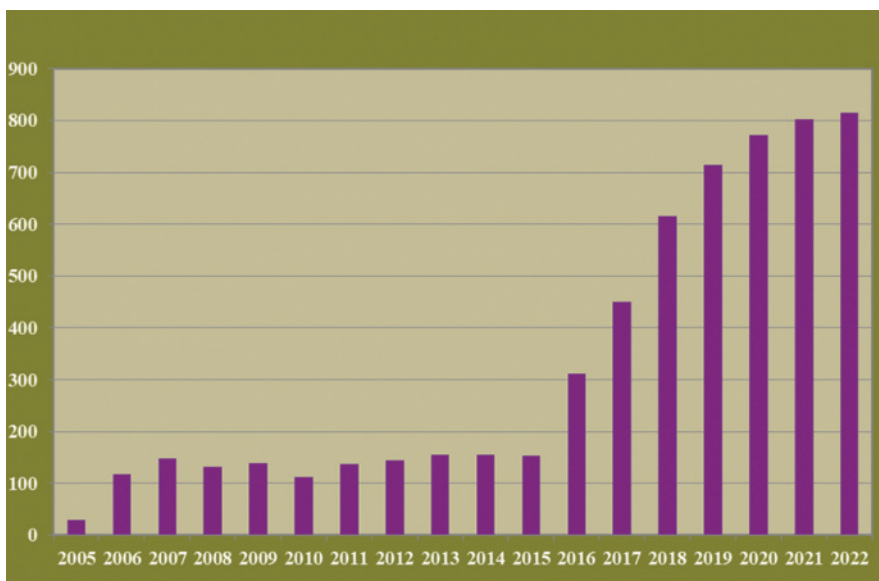
Vércseláda-kihelyezés (Fotó: Bank László)

Ezeknek a viszonylag nagy méretű költőládáknak a tetejét a tartósság növelése érdekében fémlemezzel fedjük le, és a tető belső oldalára tükröt szerelünk fel. A tükrök megkönnyíti az ellenőrzéseket, hisz a fa megmászása nélkül is nyomon tudjuk követni a költések menetét. A kihelyezésre a legalkalmasabb helyek a mezőgazdasági területeken található útmenti fasorok, erdőszélek, fás legelők és a magányos fák. A ládákat általában 5-7 m magasságban szereljük fel a megfelelő törzsméretű fákra. Törekszünk arra, hogy az egymástól való távolságuk 50 m körüli legyen (a vércsék laza telepekben is költhetnek), és az adott területen annyit rakunk ki, amennyit csak lehet. Aljzatként kisméretű kavicsot használunk, amivel a ládák alját 1-2 cm vastagságban töltjük fel annak érdekében, hogy a lerakott tojások szétgurulását megakadályozzuk. Törekszünk a déli tájolásra, de ez sokszor nem oldható meg. A pontos nyilvántartás érdekében minden láda sorszámot kap, és elhelyezkedésüket koordináták alapján rögzítjük a térinformatikai rendszerünkben.

A ládák az időjárási hatások ellen is nagyobb védelmet nyújtanak, ezért a vércsék költési sikere lényegesen jobb, mint a természetes fészkekben. Ugyanakkor más madárfajok, főleg erdei fülesbaglyok is megtelepednek bennük, de megfigyeltük füleskuvikok, macskabaglyok és szajkók költését is.

Vércseláda (Fotó: Bank László)

A kihelyezett vércseládák száma Baranyában 2005–2022 között

A költési időszak után az őszi hónapokban végezzük el a ládák karbantartását, takarítását és kavicsal való ismételt feltöltését. Ilyenkor kerül sor a ládák elé belógó ágak eltávolítására, és szükség szerint az elhasználódott ládák cseréjére. A viharok által kidöntött fák esetében, ha van a közelben arra alkalmas hely, gondoskodunk a ládák pótlásáról.

Viharban kettétört fa éppen maradt vércseládjával (Fotó: Bank László)

A költések monitorozása

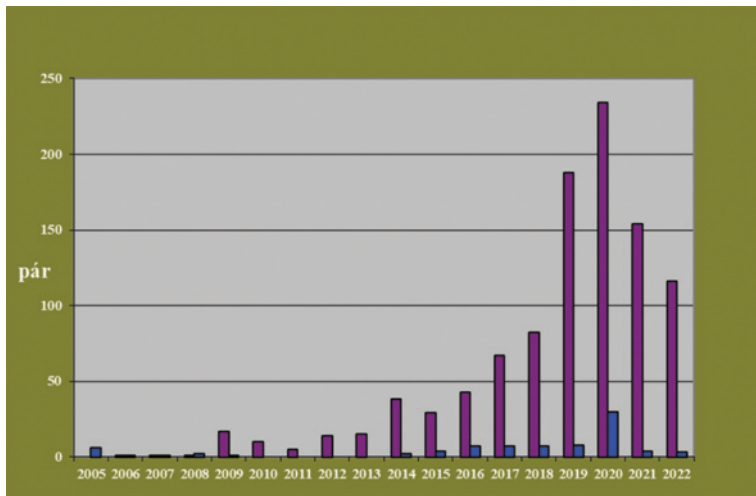
A ládákat fogláló fajok esetében a költések sikerességének vizsgálata az elsődleges célunk, amivel a munkánk hatékonyságát is lemérhetjük. Az adatok bizonyíthatják a védelmi módszer helyességét, de rávilágíthatnak az egyes részfeladatok esetleges módosításának szükségességére is. A szaporodási ráta ismerete pedig a fajok reprodukciós képességéről ad tájékoztatást.

A vércseládák első ellenőrzését április 20-30 között végezzük be. Minden ládának külön felelőse van, akik folyamatos kapcsolatot tartanak a program koordinátorával. A ládák tetőjének belső oldalára szerelt tükrökbe lentől tekintve még távcső nélkül is pontos adatokhoz jutunk a tojásos fészekaljok nagyságáról. A fiókás fészekaljok esetében pedig a fiókák korának meghatározása a lényeges, mert annak alapján tudjuk betervezni a gyűrűzés hozzátétőleges időpontját. Az ellenőrzések általában július végéig tartanak, de elhúzódó pótköltések vagy második költések esetében augusztusi kirepülések is előfordulhatnak, ezért későbbi időpontokban is szükség lehet a szemlélődésre.

Vércsefészkekalj tükörből nézve (Fotó: Bank László)

Az eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy egy terület vörös vércse és erdei fülesbagoly állományának nagyságát nemcsak a rendelkezésre álló fészekhelyek mennyisége, hanem az adott év táplálékkínálata is meghatározza. Pocokgradációs éveken (2019–2020) ugrásszerűen megnő a költő párok száma, a gradáció összeomlását követően (2021–2022) pedig jelentős mértékben is visszaeshet.

A ládafoglaló vörös vércsék és erdei fülesbaglyok (kék oszlop) száma Baranyában 2005–2022 között

Gyűrűzés

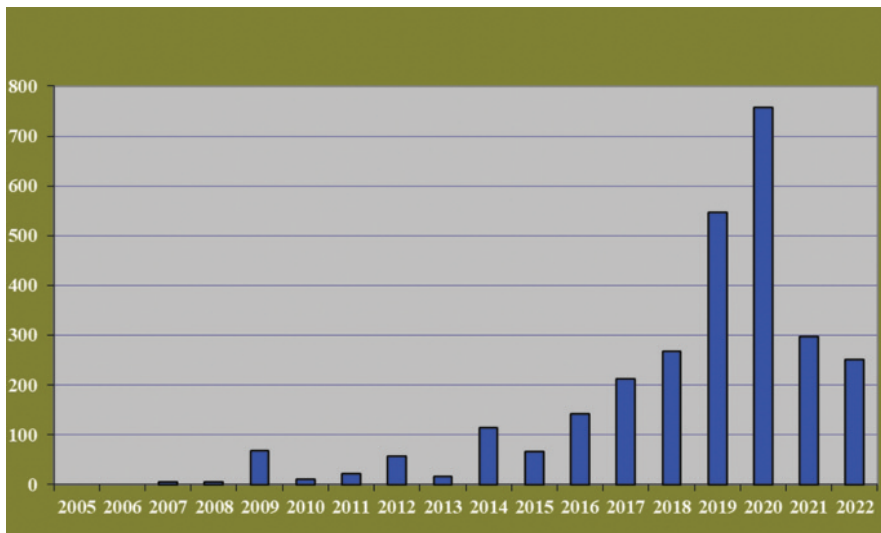
A kirepülés előtt álló fiókák gyűrűvel történő megjelölése bővíti a faj területhűségével, áttelepülési szokásaival, kóborlási-vonulási viszonyaival kapcsolatos ismereteinket. Segítségét nyújt a vonulási útvonalak és a telelőhelyek felderítéséhez, de a kirepülés utáni pusztulás mértékéről és az életkorról is tájékoztatást ad. A hagyományos alumíniumgyűrű mellett színesgyűrűs jelölést is alkalmazunk. A színes gyűrűkön lévő betűk és számok elég nagyméretűek ahhoz, hogy a madár újbóli azonosítása annak ismételt befogása nélkül, távcsöves megfigyeléssel is lehetővé váljon. A fiókák gyűrűzését 18-22 napos korban végezzük. Ebben a fejlődési fázisban már felhelyezhető lábukra a gyűrű, viszont a költőládákból még nem ugrálnak ki, ugyanakkor 8-10 nap elteltével már nagy valószínűséggel ki fognak repülni.

Színes gyűrűvel is jelölt vércsefióka (Fotó: Bank László)

A kirepülő fiókák pontos számát legtöbbször csak a gyűrűzés során tudjuk meg, mert távcsöves megfigyeléssel rendszerint alábecsüljük a fészekaljnak nagyságát. A gyűrűzéssel tehát a költési sikerrel kapcsolatban is pontos adathoz jutunk.

A kirepült fiókák kezdetben a születésük helye közelében tartózkodnak, és csak 3-4 hét elteltével válnak önállóvá. Ezt követően kisebb-nagyobb kóborlást végeznek. Esetenként több száz kilométeres távolságokat is megtesznek, így ismerkedve tágabb környezetükkel. Ahol jó táplálkozóhelyet találnak, ott huzamosabb ideig is elidőzhetnek. Vonulásukat általában szeptemberben kezdik meg, de kedvező időjárás esetén október végéig is maradhatnak. Fiatalkorú példányokkal a téli időszakban is találkozhatunk, de ezek általában az északról érkező és nálunk telelők közül kerülnek ki.

A kirepülő vörösvércse-fiókák száma Baranyában 2005–2022 között

A vármegyében jelölt fiókákról eddig még kevés visszajelzést kaptunk, de az már jól kirajzolódik, hogy egy részük a kirepülést követő három hónapon belül Csehországig is elkóborol. Néhány példány az őszi vonulás során a Földközi-tengert átrepülve Észak-Afrikáig is eljut. Nagyobb távolságra történő áttelepülésüket pedig egy lengyelországi megkerülés támasztja alá. Ezt a madarat a költési időszakban fogták be új fészkelőhelye közelében.

A Baranyában jelölt vörös vércsék külföldi megkerülési helyei

Áramütés-megelőzés

A ragadozó madarakra, köztük a vörös vércsére is az elektromos légvezetékek nem megfelelő fejszerkezettel ellátott tartóoszlopai fokozott veszélyt jelentenek. Főleg a középfeszültségű légvezetékek oszlopain pusztul el sok madár, de a vezetékeknek történő nekirepülés is szedi áldozatait. Pocokgradációs években a tarlókon és a lucernatáblákon áthaladó vezetékek okozzák a legtöbb problémát, mert ilyenkor a környék összes ragadozója ezekre a helyekre jár táplálkozni. A réteken, legelőkön húzódó vezetékek viszont folyamatos veszélyt jelentenek a vércsére, hisz ezek legtöbbször a költőterületeket érintik.

Madárbarát oszlopfej kiülövel (Fotó: Bank László)

A veszélyes légvezeték szakaszok felderítése érdekében rendszeres terepbejárásokat végzünk a középfeszültségű hálózatok nyomvonalain. Évente 1500–2000 oszlop ellenőrzését végezzük el 150–200 km hosszúságban. Ugyanazokat a szakaszokat több alkalommal is bejárjuk elsősorban tavasszal és a betakarítási munkák után, mert a szántóföldi kultúrák csak ezekben az időszakokban teszik lehetővé a terepen való mozgásunkat. Azokat a helyeket, ahol elhullásokat tapasztalunk, jelezzük az áramszolgáltatóknak. Az együttműködés eredményeként ma már a legveszélyesebb szakaszokat sikerült semlegesíteni. Az utóbbi évtizedekben kb. hétezer középfeszültségű oszlop szigetelése történt meg a vármegyében, és sor került a veszélyes transzformátoroszlopok madárbaráttá történő átalakítására is. Öröndetes tény, hogy az új hálózatok létesítésekor a hatóságok már előírják a beruházóknak az olyan új fejlesztésű oszlopfejek és egyéb madárvédelmi technológiák alkalmazását, melyek kizárják, hogy az azokra felszálló madarak áramütést szenvedjenek. A megelőzéssel kapcsolatban tehát jó úton haladunk.

Madármentés

A vércsék közül leggyakrabban a fiatal madarak sérülnek meg, vagy pusztulnak el főleg a kirepülés időszakában. Különösen igaz ez a lakott területek épületein nevelkedő fiókákra. A keskeny párkányokon, a szűk üregekben toporgó apróságok sokszor még röpképességük elérése előtt kipottyannak a fészekből, vagy első szárnypróbálgatásaik alkalmával nekirepülnek a házfalnak, oszlopoknak. Az esetek többségében súlyos sérülés nélkül megússzák, de nagy veszélyt jelentenek rájuk a házi macskák és a kutyák, illetve a gépjárművek is. A mezőgazdasági területeken költő párok fiókait hasonló esetekben kevesebb veszély fenyegeti, mert az aljnővényzetben általában jól el tudnak rejtőzködni, és az öreg madarak a földön is tovább etetik őket. Ezeken a helyeken viszont a közelben húzódó légvezetékek oszlopai jelentenek problémát, mert az arra felszálló fiókák könnyen szenvedhetnek áramütést. Különböző okok miatt bekövetkező sérülések vagy betegségek természetesen az öreg madarakat sem kerülik el, de döntő részben fiatal madarakat kell istápolnunk.

Vércsefiókák a madármentő állomáson (Fotó: Bank László)

A gondozásra szoruló vércséket a Szigetvári Madármentő Állomáson helyezük el. Évente 15-20 példány kerül hozzánk, többségükben fiatal madarak. Az esetek egy részében nincs különösebb sérülésük. Kondíciójuk feljavítása után viszonylag rövid idő alatt szabadon engedhetők. A még röpképtelen fiókákat viszont addig kell fogságban tartani, amíg teljesen ki nem fejlődnek a nagy szárnytollaik. Ez akár egy-másfél hónapig is eltarthat. A súlyosabban sérült fiókákat viszont huzamosabb ideig, akár hónapokon keresztül ápolni kell, és még ekkor sem biztos a siker. Vannak példányok, melyek a sérüléseik miatt a természetbe már nem engedhetők vissza, ezért életük végéig a vendégszeretünket élvezik.

Kapcsolatok, szemléletformálás

Vércsevédelmi programunk során szoros kapcsolatot tartunk a gazdálkodókkal, a területek tulajdonosaival és kezelőivel. Pozitív hozzáállásuk nélkül a költőládákat nem tudnánk kihelyezni. Az ellenőrzések elvégzésének szükséges feltétele a munkaterületeken történő szabad mozgásunk, ami szintén csak a beleegyezésükkel történhet. A ládák kihelyezéséhez esetenként anyagi segítséget is kapunk. A megye legnagyobb gazdálkodó szervezetével, a Bóly Zrt-vel történő tartós együttműködés és a részvénytársaság folyamatos támogatása tette lehetővé a védelmi program kiszélesítését.

Az erdősávokba kirakott ládák esetében az erdőgazdálkodók megértő segítségét sem nélkülözhetjük, mert a véghasználat során a vércseladás fákat is kivághatják. Több esetben is előfordult, hogy a magánerdők tulajdonosai a velünk való egyeztetés nélkül is meghagyták a ezeket fákat, ami rendkívül előremutató, de más esetekben is sikerült megoldást találni.

Az áramítás-megelőzés érdekében folyamatos kapcsolatban állunk a megye legnagyobb áramszolgáltatójával, az E.ON Zrt-vel. A felmerülő problémák megoldása érdekében esetenként közös terepbejárásokon egyeztetjük a tennivalókat, s ezt követően a szükséges beavatkozásokat elvégzik a szakemberek. Ennek az együttműködésnek köszönhetően a veszélyes oszlopok, légvezeték szakaszok száma egyre csökken a megyében.

A vércsevédelmi propagandánk elsősorban a gazdálkodók tájékoztatására irányul, de a lakosság egészeinek tudatformálása is fontos feladatunk. Előadásokat tartunk az oktatási intézményekben, ahol nemcsak a vércsék, hanem a természet egésze védelmének fontosságára hívjuk fel a figyelmet. Az intézmények részére rendszeresen megküldjük információs anyagainkat, ezzel is segítve a helyi környezeti nevelési programokat.

Fakitermelés során meghagyott vércseladás fák (Fotó: Bank László)

SEGÍTSE ÖN IS A TERMÉSZET VÉDELMÉT!

Csatlakozzon hozzánk!

**Önkéntes munkájával, adományával, adója
1%-ának felajánlásával támogasson bennünket!**

EGYÜTT A TERMÉSZETTEL!

Baranya Természeti Értékeiért Alapítvány

7622 Pécs, Siklósi út 12.

Tel.: 72/312-227, mobil: 20/334-4608

E-mail: baranyamadar@baranyamadar.hu

Bankszámlaszám: 11731001-20124953

Adószám: 19036867-1-02

www.baranyamadar.hu

Együttműködő partner:

**Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
Baranya Megyei Csoportja**

„A TERMÉSZET SZOLGÁLATÁBAN”